

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.6.49>

REALIZACJA KONCEPCJI „SOBORNOŚĆ” W IDEACH PRAWNYCH CZŁONKÓW „RUSKIEJ TRÓJCY” I BRACCTWA CYRYLA I METODEDEGO

Yaroslav Yatsyshyn

aspirant Katedry Prawa Instytucji szkolnictwa wyższego „Uniwersytet Króla Daniela”

(Iwano-Frankiwsk, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-7493-1789

yaroslavyatsyshyn@ukr.net

Anotacja. W artykule zidentyfikowano główne podejścia do interpretacji idei soborności przez członków „Ruskiej Trójcy” w Galicji i Bractwa Cyryla-Metodego w Naddnieprzu. Ustalono, że w 1830 roku, równoległe w Galicji i Naddnieprzu, powstała koncepcja zbiorowości etnicznych ziem ukraińskich. Wspomniany okres był idealnym czasem na realizację właśnie koncepcji soborowości, która jednoznacznie miała podłoże duchowe, teologiczne. Wskazano, że pierwsze kroki w kierunku ukształtowania koncepcji soborności ziem ukraińskich i uzasadnienia idei odrodzenia państwa ukraińskiego, poczynili członkowie „Ruskiej Trójcy” w Galicji. Wśród członków „Ruskiej Trójcy” interesujące są filozoficzne i prawne poglądy M. Szaszkewycza, który próbował zinterpretować historię narodu jako wspólną etniczną, która jego zdaniem była jedną całością, pomimo inkorporacji Imperium Rosyjskiego i Austriackiego. Bezpośrednim zasługą „Ruskiej Trójcy”, a w szczególności M. Szaszkewycza stało się, że z powodzeniem wybrali moment na realizację własnego planu popularyzacji języka i kultury ukraińskiej. Po raz pierwszy publicznie zadeklarowaną ideą jedności etnicznej ziem ukraińskich była „Rusałka Dniestrowa”.

Słowa kluczowe: soborność, myśl państwowo-prawna, „Ruska Trójca”, Bractwo Cyryla-Metodego, Galicja, Naddnieprze, tworzenie państwa.

IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF «CONCILIARISM» IN THE LEGAL IDEAS OF THE MEMBERS OF THE «RUSSIAN TRINITY» AND THE CYRIL AND METHODIUS SOCIETY

Yaroslav Yatsyshyn

Postgraduate Student at the Department of Law of the Institution of Higher Education "King Danylo

University" (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-7493-1789

yaroslavyatsyshyn@ukr.net

Abstract. The article defines the main approaches to the interpretation of the idea of conciliarism by members of the «Russian Trinity» in Galicia and the Cyril and Methodius Society in Naddnipyrianshchyna. It has been established that in the 1830s, the concept of the unity of ethnic Ukrainian lands was formed in parallel in Galicia and Transnistria. The mentioned period was an ideal time for the realization of the very concept of confraternity, which clearly had a spiritual and theological foundation. It is indicated that the first steps towards the formation of the concept of the unity of Ukrainian lands and the justification of the idea of the revival of the Ukrainian state were made by the members of the «Russian Trinity» in Galicia. Among the members of the «Russian Trinity», the philosophical and legal views of M. Shashkevich are interesting, who tried to rethink the history of the people as an ethnic community, which, in his opinion, was a single whole despite the incorporation by the Russian and Austrian empires. The direct merit of the «Russian Trinity» and M. Shashkevych in particular was that they successfully chose the moment to implement their own plan to popularize the Ukrainian language and culture. For the first time, the idea of ethnic unity of Ukrainian lands was publicly declared in «The Little Mermaid of Dniester».

Key words: conciliarism, state-legal opinion, «Russian Trinity», Cyril-Methodiev Society, Galicia, Naddnipyrianshchyna, state formation.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «СОБОРНІСТЬ» В ПРАВОВИХ ІДЕЯХ ЧЛЕНІВ «РУСЬКОЇ ТРІЙЦІ» ТА КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Ярослав Яцишин

аспірант кафедри права ЗВО «Університет Короля Данила» (Івано-Франківськ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-7493-1789

yaroslavyatsyshyn@ukr.net

Анотація. У статті визначено основні підходи до трактування ідеї соборності членами «Руської трійці» в Галичині та Кирило-Мефодіївського товариства у Наддніпрянщині. Встановлено, що у 1830-х рр., паралельно

в Галичині та Наддніпрянщині було сформовано концепцію соборності етнічних українських земель. Згадуваний період був ідеальним часом для реалізації саме концепту соборності, що однозначно мало духовне, богословське підґрунтя. Вказано, що перші кроки в бік формування концепції соборності українських земель та обґрунтування ідеї відродження української держави, зробили члени «Руської трійці» в Галичині. Серед членів «Руської трійці» цікавими є філософсько-правові погляди М. Шашкевича, який намагався переосмислити історію народу, як етнічної спільноти, яка на його думку була єдиним цілим не зважаючи на інкорпорацію Російською та Австрійською імперіями. Безпосередньою заслугою «Руської трійці» й зокрема М. Шашкевича стало те, що вони вдало обрали момент для реалізації власного задуму з популяризації української мови та культури. Вперше публічно задекларовано ідею етнічної єдності українських земель було в «Русалці Дністровій».

Ключові слова: соборність, державно-правова думка, «Руська трійця», Кирило-Мефодіївське товариство, Галичина, Наддніпрянщина, державотворення.

Постановка проблеми. Ідея «соборності» є для пересічного українця чимось незрозумілим і одночасно тим, за що слід боротися, і що потрібно постійно відстоювати. Можна припустити, що ідея «соборності» є складовою української ментальності та історико-правової традиції. Це закономірно з огляду на те, що становлення ідеї «соборності» в українській державно-правовій думці відбувалося паралельно з процесами українського націєтворення, а отже можна констатувати, що «соборність», для українців – це право на власну державу. Як наслідок, науково актуальною видається потреба проаналізувати не тільки процес формування соборницьких ідей в середовищі українських суспільно-політичних рухів XIX ст., а й співставити їх з огляду на те, що вони розвивалися в різних правових і політичних режимах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження ідеї «соборності» для української історико-правової науки хоч і не є новим, але не популярне. Це, на нашу думку, обумовлене певними політичними і світоглядними стереотипами, що в кінцевому випадку призводить до існування певного вакууму в розумінні основних концепцій національного державотворення, зокрема в плані визначення меж держави, набору спільних для різних регіонів правових ознак, тощо. Загалом, становлення концепту соборності здійснюється українськими правниками епізодично, як правило в рамках дослідження політичних і національних рухів XIX – початку XX ст.

Одночасно, ідея соборності активно вивчається українськими істориками, що можна пояснити тим, що саме ідеї економічної, етнічної чи національної єдності були в основі суспільних рухів XIX – початку XX ст., визначали характер взаємин українців, що перебували у складі Австро-Угорської та Російської імперій.

Методологічною основою нашого дослідження стали праці Л. Ілина, Д. Кондратьєвої, С. Митничука, І. Райківського, О. Салтовського, М. Тараненка, В. Шевчука, Д. Яроша та ін.

Метою статті є визначення основних підходів до трактування ідеї соборності членами «Руської трійці» в Галичині та Кирило-Мефодіївського товариства у Наддніпрянщині.

Виклад основного матеріалу. Становлення української правової думки в XIX ст. відбувалося в неоднозначних правових та політичних умовах. Українці відчували на собі історичний тиск процесу національного державотворення і його нереалізованості. Тривалий процес інкорпорації українських земель до складу Російської імперії, Речі Посполитої, а згодом Австрії, безпосередньо відобразилося на українському національному русі. Власне останній до початку XIX ст. був відсутній. Причина цього була єдина – відсоток української інтелігенції, яка могла очолити національний провід і в середовищі якої могли сформуватися цілісні політичні чи правові концепції, був мінімальним.

Загалом, спільним як для Наддніпрянщини так і для західноукраїнських земель початку XIX ст. був низький рівень освіченості населення. З огляду на соціальну структуру населення, а це селяни, кріпаки та наймані робітники, відсоток писемних серед них не перевищував 10% (Райківський, 2016: 230). Проблема ускладнювалася також відсутністю чітких і практичних контактів між українцями Галичини та Наддніпрянщини. Окремі контакти, якщо й мали місце то тільки в межах Правобережжя. Загалом, ані інтелігенція, ані пересічні селяни не володіли достатньою інформацією про українців по обидві сторони річки Збруч (Райківський, 2016: 67).

На нашу думку, саме у 1830-х рр., паралельно в Галичині та Наддніпрянщині було сформовано концепцію соборності етнічних українських земель. Згадуваний період був ідеальним часом для реалізації саме концепту соборності, що однозначно мало духовне, богословське підґрунтя. Причина проста, основу свідомої інтелігенції, що взяла на себе провід у національному житті становило насамперед духовенство. Особливо високий вплив духовенства на національний рух спостерігався у Галичині, де насамперед греко-католицькі священники асоціювалися виключно з українством, а тому закономірно оперували питаннями, що суперечили офіційній ідеології поляків чи австрійців. У цій ситуації необхідно було довести насамперед свою єдність з українцями Наддніпрянщини. Ключовою ознакою, що вказувала на спільність була мова. З огляду на це у 1818 р. на церковному синоді в Перемишлі, місцевий митрополит М. Левицький ініціював рішення про заснування парафіяльних шкіл з українською мовою навчання (Пилипович, 2002: 68). Зміст такого рішення обумовлювався також і низьким рівнем освіченості місцевого селянства, а тому духовенство закономірно ініціювало подібні заходи. Позитивно, що подібні дії одним чином не суперечили офіційній правовій доктрині імперії Габсбургів. Через вивчення мови, а відтак зростання інтересу до національної історії та традиції зростає рівень національної свідомості, місцеве селянство усвідомлює свою відмінність від поляків. Останнє було першим кроком на шляху до утвердження власної державницької концепції для якої ідея соборності стане ключовою.

Слушною в цьому контексті є думка Л. Ілина, що «українцям властивий історичний міф про єдність організаційну і державну, ще з часів первісного суспільства й зародження перших протодержавних утворень на теренах України» (Ілин, 2019: 17). Перша третина XIX ст. стала часом коли ці ідеї вперше набули чітких теоретичних ознак, а їх світоглядно-філософський зміст збігався.

Однак, перші кроки в бік формування концепції соборності українських земель та обґрунтування ідеї відродження української держави, зробили члени «Руської трійці» в Галичині – М. Шашкевич, І. Вагилевич та Я. Головацький. Вони ставили собі за мету як просвітницьку діяльність так і збір й поширення етнографічних і фольклорних матеріалів. Жоден з членів «Руської трійці» не був правником, однак їхня богословська освіта давала можливість формувати завершені філософські висновки про процеси національного становлення, в тому числі й державотворення. Характерно й те, що члени «Руської трійці» своїми діями жодним чином не порушували норм чинного австрійського законодавства. Більше того, вони чітко дотримувалися принцип розвитку народів імперії, що утвердився в умовах реформ освіченого абсолютизму, коли релігійна й національно-культурна ознаки стали маркером відмінності в багатонаціональній імперії Габсбургів. Окрім того, вагомий вплив на зміст філософсько-політичних поглядів членів «Руської трійці» відіграли ідеї європейського Просвітництва та Романтизму. Саме для Романтизму властивим є розуміння права як складової національної культури, вияву звичаєвих норм.

Серед членів «Руської трійці» цікавими є філософсько-правові погляди М. Шашкевича, який намагався переосмислити історію народу, як етнічної спільноти, яка на його думку була єдиним цілим не зважаючи на інкорпорацію Російською та Австрійською імперіями. Рівень впливу політичних поглядів М. Шашкевича на розвиток українського національного руху чітко охарактеризував К. Левицький, зауваживши, що «він кинув між нас світло національної свідомості і пробудив почуття єдності всього українського народу. Одсим підніс Маркіян Шашкевич українську національну ідею... Національне відродження Українців в Галичині з кінцем першої половини XIX віку було дійсно відродженням політичної думки, бо розбуджені Галичане почувалися частиною українського народу, – окремишнього від польського і російського» (Левицький, 1926: 7).

Безпосередньою заслугою «Руської трійці» й зокрема М. Шашкевича стало те, що вони вдало обрали момент для реалізації власного задуму з популяризації української мови та культури. Подібні процеси відбувалися й серед інших слов'янських народів Австрійської імперії, а тому українці довели, що належать до так званих «державних народів» в історичній пам'яті яких є згадка про власну національну державність. У цьому контексті цікавими є слова М. Шашкевича про те, що українці володіють тривалою традицією державотворення і в попередні історичні епохи був час «повної сили і діяльного життя під владою своїх князів» і «ця нація також мала своїх героїв, мудрих державних діячів, розумних законодавців, лагідних, спокійних та енергійних державців» (Шашкевич, 2004: 571).

Про конкретні правові погляди М. Шашкевича можна судити з його думки про початок формування української нації, що відбулося після 1772 р., тобто першого поділу Речі Посполитої. Попередню епоху він визначав, як «присмерк нації... страдницьку історію» (Шашкевич, 2004: 571). При цьому М. Шашкевич не ідеалізував правовий лад імперії Габсбургів, але акцентував увагу на тому, що правові умови, які там діяли не перешкоджали розвитку національних рухів. Стосовно ідеологізації, то вона мала місце в плані оцінки владно-політичних інститутів Австрійської імперії. При цьому самі члени «Руської трійці» відчували на собі їх дію через арешт накладу «Русалки Дністрової», її подальшої заборони.

Характерно, що саме в «Русалці Дністровій» члени «Руської трійці» вперше публічно задекларували ідею етнічної єдності українських земель, що перебували під владою Австрійської та Російської імперій. Ця ідея не була виключно локальною вимогою, їй передували численні особисті контакти М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького з наддніпрянськими і навіть російськими вченими, літераторами. Можна припустити, що ідея етнічної єдності була сформована саме під впливом подібних зав'язків, а також ідеї панславізму, що стала домінуючою для тогочасної суспільно-політичної думки в імперіях Романових та Габсбургів. Значення збірки було в тому, що вона надрукована поширенням у імперії Романових фонетичним правописом – «гражданкою» (Райківський, 2016: 85). Це на думку І. Райківського було свідченням того, що галицькі просвітителі намагалися задекларувати «органічну єдність краю з Наддніпрянщиною» (Райківський, 2016: 85).

З огляду на зазначене, саме діяльність й ідеї членів «Руської трійці» стали в основу концепції соборності українських земель, яка розвивалася в Галичині на початку – в середині XIX ст. Однак, подібні ідеї єдності українців Галичини та Наддніпрянщини не слід ідеологізувати чи абсолютизувати. Вони носили більше емоційний, як практичний характер. Причиною останнього був надзвичайно низький рівень взаємодії між населенням обох регіонів. Ті контакти, що мали місце були епізодичними і стосувалися винятково інтелігенції.

Характерно, що ідеї соборності розвивалися в Галичині та Наддніпрянщині паралельно. Якщо «Руська трійця» у 1830-х рр. активно поширювала ідеї національно-культурної і етнічної єдності, то члени Кирило-Мефодіївського товариства, сформувавши цілісні політичні програми.

Власне Кирило-Мефодіївське товариство не виникло на пустому місці, як гурток однодумців. За кілька років, до його створення, у Києві було створено таємний гурток «Київська молода», до якого ввійшли студенти та окремі викладачі Київського університету. Дослідники цього гуртка В. Шевчук і М. Тараненко вказують, що його основною метою був: «розвиток духовних сил української нації та звільнення селян із кріпацтва» (Шевчук, Тараненко, 1999: 155). Погляди цього товариства ґрунтувалися на ідеях французьких

філософів-утопістів – Сен-Сімона, Фур'є, а також досвіді національно-культурного і політичного відродження поляків, чехів, хорватів, сербів, болгар, словаків, словенців. В. Шевчук і М. Тараненко аргументують тезу, що саме члени «Київської молоді» вперше сформулювали концепцію слов'янського федералізму, адже мріяли «щоб усі слов'яни стали добрими братами» і «брат з братом обнялися і поговорили слово тихої любові во віки і віки» (Шевчук, Тараненко, 1999: 156).

Більшість кирило-мефодіївців сформували власні політико-правові концепції, які маючи спільну ідеологічну основу, в практичній площині дещо відрізнялися. Загальна правова концепція Кирило-Мефодіївського товариства була закладена у «Статуті Слов'янського товариства св. Кирила та Мефодія» та «Книзі буття українського народу», відозвах «Брати українці» та «Братья великороссияне и поляки». Два останні документи, не є програмними документами, але їх зміст важливий саме в контексті дослідження ідеї соборності. Вказуючи на національну, етнічну, історико-державну відмінність українців, росіян та поляків, члени Кирило-Мефодіївського товариства, обґрунтовували право українського народу на розвиток національної держави.

Ідеї, що виникли в середовищі Кирило-Мефодіївського товариства відстоювали концепт соборності, але не в етнічно українських, а в етнічно слов'янських межах. Свідченням цього є перший пункт «Статуту...», в якому вказувалося: «Приймаємо, що духовне і політичне посднання слов'ян є їх призначенням до якого вони повинні прагнути» (Сохань, 1990: 150). Ця ідея стала для членів товариства домінуючою і унеможливила розвиток ідеї самостійницького характеру. Причин цього було декілька. По-перше, ідеї самостійності й відновлення української держави в той час не були популярними, адже процеси національно-культурного відродження перебували на історико-культурному й просвітницькому етапі. До національного державотворення не була готова ані потенційна політична еліта – інтелігенція, ані аграрне українське суспільство, яке в умовах кріпосного ладу, взагалі було позбавлене будь-яких соціальних і політичних прав. По-друге, саме боротьба за отримання соціальних прав і ліквідацію кріпацтва стала домінуючою, а з огляду на те, що вона не носила локально-національний характер, вона стала спільною для всіх народів, що входили до складу Російської імперії. По-третьє, слов'янофільство, як ідея була одночасно популярною і гнучкою для вкладання в неї певних локальних вимог. Як наслідок, для кирило-мефодіївців, воно не стало самодостатньою ідеєю й зазнало значної ідеологічної зміни, що відбулося насамперед під впливом загальноєвропейських і навіть американських політичних концепцій. По-четверте, відмова від самостійної боротьби за власну державу пояснювалася невдалими попередніми спробами українців до її відновлення. Останнє чітко прослідковується з кількох програмних і підготовчих матеріалів Кирило-Мефодіївського товариства. Для прикладу, В. Білозерський у Пояснювальній записці до «Статуту...» зауважував, що: «... ця свобода є досяжною для нас і інших підкорених племен тільки при об'єднанні слов'ян в одну державу, засновану на повазі народності кожного» (Сохань, 1990: 292-293). Такий підхід видавався логічним, адже самостійно позбавитися від соціального, національного й політичного гніту, будь-якому слов'янському народу в XIX ст. не вдавалося (Салтовський, 2002). Саме тому слов'янофільство було певною консолідуючою політичною ідеологією в XIX ст., хоча кожен з народів, що відстоював її, мав різні підходи до розуміння змісту, способів реалізації слов'янської держави, а також її форми. Показово, що українське слов'янофільство було ближчим до чеського, польського та словацького, а не до російського. Причина проста, росіяни не акцентували увагу на потребі формування національної держави, а звертали увагу на трансформацію абсолютиської монархії, соціальні зміни і вказували на певну «місію» імперії Романових стосовно об'єднання усіх слов'янських народів Центрально-Східної Європи.

Не зважаючи на те, що члени Кирило-Мефодіївського товариства були прихильниками слов'янофільства та ідеологами федералізму, їх окремі правові погляди відіграли визначальну роль на формування концепції соборності українських земель, становлення національної ідеї й власне усвідомлення українцями себе як окремого народу, що претендує на власну державу.

Власне одним із апологетів змістового наповнення української національної ідеї був П. Куліш. Філософсько-правові погляди П. Куліша формувалися під впливом ідей Й. Гердера, який розвинув учення «про цінності національної самобутності й неповторний історичний шлях кожного народу» (Кондратьєва, Темірова, 2013: 53). Дотримуючись такої концепції П. Куліш сформулював власну ідею, так званого «українізованого русоїзму» в основу якого було покладено дотримання традиційних звичаїв, вивчення національної історії, використання живої народної мови. Це на його думку було єдиною можливим шляхом протистояти активній русифікації міст, які втратили національну самобутність і відповідно не могли виступати осередком формування національної державності (Микитчук, 2008: 243). Усе це лягло в основу кулішевої «ідеї руської народності», за якою національність формується тільки після усвідомлення людиною власної приналежності до народу, культури і віри (Гнідан, Осмак, 1991: 39). У одному з листів до О. Милорадовичівни, П. Куліш зауважував, «... добре, що ми не в Німеччині, ні в Москощині, а в себе дома на Україні, – але не дивлячись на це не відокремлюємо себе як цілесне явище – народ, який має свою історію, свої традиції, свою мову», одночасно він звертав увагу на те, що «порідшало вас, земляки мої на Україні; перемішалися ви з усяким язиком» Бо живе німець по-німецьки ...; тільки наш брат, українець носить навиворіт свою одежу» (Куліш, 1984: 112). Подібні погляди П. Куліша свідчать про домінування в нього ідеї відродження саме національної держави. В цьому контексті варто говорити й про ідею соборності, адже П. Куліш активно долучався й до громадсько-політичного життя Галичини, співпрацюючи зокрема з представниками народовського руху. Однак взаємини П. Куліша і громадсько-політичних діячів Галичини були не завжди конструктивними, що

обумовлювалося з одного боку тим, що наддніпрянський мислитель володів мінімальними відомостями про розвиток західноукраїнських земель і політичні погляди місцевого населення, з іншого боку, причиною численних дискусій було розходження у трактуванні окремих питань української історії, зокрема часів козаччини (Райківський, 2015).

Власне, П. Куліш першим з поміж членів Кирило-Мефодіївського товариства відійшов від слов'янофільської ідеології й відстоював ідею національної державності, вказуючи, що український народ споконвіку тяжіє до національного типу суспільної самоорганізації, що абсолютно не сумісний з існуючим монархічним устроєм Російської імперії. У одному зі своїх творів П. Куліш писав, що «свобода особистості буває часом несумісна з політичною незалежністю народу, без якої вона недосяжна. Коли ж громадський організм отримує можливість розвиватися із самого себе з найменшим стороннім впливом, його розвиток неминуче призведе до свободи особистості, а ця остання буде неодмінно спрямована на підкорення природи людиною» (Куліш, 2009: 127).

Власне у романі «Чорна Рада» П. Куліш розкрив власний підхід до розуміння ідеального устрою майбутньої української держави. Можна сказати, що цей твір для автора був своєрідною утопією в якій змальовувався, як ідеальний державний лад і форма держави, так й ідеальний правитель. Стосовно концепції соборності, то він тут реалізований на регіональному рівні – об'єднання двох частин Гетьманщини. Однозначно, що це не аналогічний ідеї етнічної єдності українських земель яку розвивали члени «Руської трійці», але кулішева соборність орієнтувалася на збереження політичної єдності території й недопущення її поділу.

Окремі соборницькі ідеї українського державотворення можна знайти також в поглядах Г. Андрузького. Останній розробив три проекти конституції майбутньої слов'янської федерації. При цьому, Г. Андрузький, як і М. Костомаров був прихильником того, що об'єднання усіх слов'янських держав можливе тільки тоді, коли кожен окремих народ сформує власне державне утворення. Так, у одному із проектів, які були вилучені у мислителя 1850 р. він сформував ідею конфедеративної держави, яка мала складатися з семи штатів, кожен з яких володів широкими повноваженням у сфері місцевого самоврядування. Цікаво, що один штат об'єднував українські землі Чорномор'я, Галичини і навіть Крим (Ярош, 2004). Достеменно не відомо, які території Г. Андрузький мав на увазі під Чорномор'єм, чи це було Північне Причорномор'я, чи загалом Наддніпрянщину, проте, включення Криму, а також Галичини свідчило про акцент саме на етнічному чиннику, історико-правовій та державницькій традиції, а отже розумінню потреби єдності українських земель.

Висновки. Таким чином, у 1830-1840-х рр. у Галичині та Наддніпрянщині паралельно відбувалося формування національних рухів українців і розвиток ідеї соборності українських земель. Налагодження контактів між громадсько-політичними діячами обох регіонів засвідчило, що ці ідеї соборності розвиваються у єдиному напрямку. У Галичині, авторами ідеї соборності можна вважати членів «Руської трійці». Не сформувавши чітких власне політичних чи правових ідей, М. Шашкевич, І. Вагилевич та Я. Головацький, сприяли піднесенню національно-культурного життя і формування в його середовищі активної суспільної маси, яка була готова сприймати й реалізовувати політичні ідеї. Характерно, що це робилося з дотриманням ідеї національної ідентифікації й публічного декларування єдності українців Австрійської та Російської імперій. Апелювання до традицій, мови, історії було консолідуючим фактором, що поєднував українців Галичини та Наддніпрянщини. Останнє сприяло також налагодженню контактів між членами «Руської трійці» та майбутніми членами Кирило-Мефодіївського товариства. Це стало ще одним фактором, що засвідчив і політичну єдність українців у першій половині XIX ст. Стосовно членів Кирило-Мефодіївського товариства, то попри домінування у їхньому середовищі ідей федералізму, вони тільки підійшли до розуміння ідеї соборності, як ключової домінанти відродження української держави. Найближчим у розумінні соборності був П. Куліш, натомість і М. Костомаров, Г. Андрузький, Т. Шевченко, П. Гулак та ін., заклали підвалини до її утвердження у політико-правовій думці другої половини XIX ст., адже на теоретичному рівні підійшли до розуміння історичної та етнічної єдності українського народу, його права на створення власної держави.

Список використаних джерел:

1. Гнідан О., Осьмак Н. Світогляд Пантелеймона Куліша. *Дивослово*. 1991. № 10. С. 38-41.
2. Ілин Л.М. Ідея «соборності» в державотворчих концепціях Галичини XIX – початку XX ст. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2019. № 8. С. 15-21.
3. Кондратьєва Д., Темірова Н. Вплив поглядів П.Куліша на формування української національної ідеї. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*, 2013. Вип. 5. Т. 1. С. 52-56.
4. Куліш П. До О. Милорадовичівни. *Листи*. Нью-Йорк – Торонто, 1984. С. 112.
5. Куліш П.О. Нарис історії словесності русько-української. Погляд на занедбання народної мови. *Хроніка 2000*. К., 2009. Вип.78. С. 125–134.
6. Левицький, К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Перша і друга частина. Львів: Накладом власним, 1926. 736 с.
7. Микитчук С.П. Вплив романтизму на світоглядне бачення П. Куліша. *Проблеми історії України XIX - початку XX ст.*. 2008. Вип. 15. С. 242-245.
8. Пилипович В. Єпархіяльний синод, що відбувся у Перемишлі 10-го травня 1818 р. *Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни*. Перемишль-Львів. Том II, 2002. С. 64-77.
9. Райківський І. Взаємини П. Куліша з галичанами в 1870-х рр. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2015. Вип. 1. Ч. 1. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Raikivskiy_Ihor/Vzaiemyny_P_Kulisha_z_halychanamy_v_1870-kh_r/.

10. Райківський І. Ідея української соборності в південно-західній Галичині (XIX – початок XX століття). Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2016. 392 с.
11. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX сторіччя). К. : Видавець Парапан, 2002. 396 с.
12. Сохань П. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х т. К., 1990. Т. 1. 544 с.
13. Шашкевич М. Русини. *Шашкевичіана. Збірник наукових праць*. № 5-6. 2004. С. 569-571.
14. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій. К., 1999. 480 с.
15. Ярош Д.В. Державно-правова думка в програмних документах Кирило-Мефодіївського братства (1846-1847 рр.) щодо майбутнього устрою України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 26-30.

References:

1. Hnidan, O., Osmak, N. (1991). Svitohliad Panteleimona Kulisha [Worldview of Panteleimon Kulish]. *Dyvoslovo*. № 10. pp. 38-41. [in Ukrainian].
2. Plyn, L.M. Ideia «sobornosti» v derzhavotvorchykh kontseptsiiakh Halychyny KhIKh – pochatku KhKh st. [The idea of "congregationalism" in the state-building concepts of Galicia in the 19th and early 20th centuries]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho*. 2019. № 8. pp. 15-21. [in Ukrainian].
3. Kondratieva, D., Temirova N. Vplyv pohliadiiv P.Kulisha na formuvannia ukrainskoi natsionalnoi idei [The influence of P. Kulish's views on the formation of the Ukrainian national idea]. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*, 2013. Vyp. 5. T. 1. pp. 52-56. [in Ukrainian].
4. Kulish, P. Do O. Myloradovychivny. Lysty [Myloradovychivna. Letters]. Niu-York – Toronto, 1984. pp. 112. [in Ukrainian].
5. Kulish, P.O. Narys istorii slovesnosti rusko-ukrainskoi. Khronika [An essay on the history of Russian-Ukrainian literature. A look at the neglect of the national language]. *Pohliad na zanedbannia narodnoi movy 2000*. K., 2009. Vyp.78. pp. 125–134. [in Ukrainian].
6. Levytyskyi, K. Istoriiia politychnoi dumky halytskykh ukrainsiv 1848-1914. Persha i druha chastyna [History of political thought of Galician Ukrainians 1848-1914. The first and second part]. Lviv: Nakladom vlasnym, 1926. 736 p. [in Ukrainian].
7. Mykytchuk, S.P. Vplyv romantyzmu na svitohliadne bachennia P. Kulisha [The influence of romanticism on P. Kulish's worldview]. *Problemy istorii Ukrainy KhIKh - pochatku KhKh st*. 2008. Vyp. 15. pp. 242-245. [in Ukrainian].
8. Pylypovych, V. Yeparkhiialnyi synod, shcho vidbuvsia u Peremyshli 10-ho travnia 1818 r. [Diocesan synod held in Przemyśl on May 10, 1818. Spirit and zeal]. *Dukh i revnist. Vladyka Snihurskyi ta inshi peremyshliany*. Peremyshl-Lviv. Tom II, 2002. pp. 64-77. [in Ukrainian].
9. Raikivskyi, I. Vzaiemyny, P. Kulisha z halychanamy v 1870-kh rr. [Relations of P. Kulish with Galicians in the 1870s.]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. 2015. Vyp. 1. Ch. 1. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Raikivskyi_Ihor/Vzaiemyny_P_Kulisha_z_halychanamy_v_1870-kh_rr/. [in Ukrainian].
10. Raikivskyi, I. Ideia ukrainskoi sobornosti v pidavstriiskii Halychyni (KhIKh – pochatok KhKh stolittia) [The idea of Ukrainian unity in Sub-Austrian Galicia (19th - early 20th centuries)]. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2016. 392 p. [in Ukrainian].
11. Saltovskiy, O.I. Kontseptsii ukrainskoi derzhavnosti v istorii vitchyznianoï politychnoi dumky (vid vytokiv do pochatku XX storichchia) [Concepts of Ukrainian statehood in the history of national political thought (from the origins to the beginning of the 20th century)]. К. : Vydavets Parapan, 2002. 396 p. [in Ukrainian].
12. Sokhan, P. Kyrylo-Mefodiivske tovarystvo [Cyril and Methodius Society]: U 3-kh t. К., 1990. Т. 1. 544 p. [in Ukrainian].
13. Shashkevych, M. Rusyny. Shashkevychiana [Rusyny. Shashkevichian]. *Zbirnyk naukovykh prats*. № 5-6. 2004. pp. 569-571. [in Ukrainian].
14. Shevchuk, V.P., Taranenko, M.H. Istoriiia ukrainskoi derzhavnosti [History of Ukrainian statehood: Course of lectures]: Kurs lektsii. К., 1999. 480 p. [in Ukrainian].
15. Iarosh, D.V. Derzhavno-pravova dumka v prohramnykh dokumentakh Kyrylo-Mefodiivskoho bratstva (1846-1847 rr.) shchodo maibutnoho ustroiu Ukrainy [State-legal opinion in the program documents of the Cyril and Methodius Brotherhood (1846-1847) regarding the future structure of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava*. 2004. № 1-2. pp. 26-30. [in Ukrainian].